

Egy előrelátó angol javaslat Közép-Európa föderatív rendezésére – Leo Amery memoranduma, 1918. október 20. ^[1]

„A legfontosabb annak a felismerése, hogy bármilyen alapon is hozunk létre új egységeket a jelenlegi Ausztria–Magyarország területén, azok nem lehetnek ténylegesen független államok. Ha arra törekszünk, hogy mesterséges szuverenitásokat hozunk létre, kiváltképp »a zsákmány a győzteseké« elv alapján, akkor csak egy új és bajokkal terhesebb Balkán-félszigetet hozunk létre. A legbölcsebb lépés, ha minél méltányosabb és működőképesebb újrendezést igyekszünk létrehozni nemzeti alapon, ugyanakkor azonban cselekvőleg bátorítjuk egy új unió eszméjét [...]. Egy ilyen unióban az egyes nemzetiségek megtalálnák a megoldást nemzeti ellentéteikre, egyúttal pedig tág teret kapnának a virágzó fejlődésre.”

Anglia, illetve a Brit Birodalom külpolitikájában évszázadokon át axióma volt, hogy az európai hatalmi egyensúly, a *balance of power* megköveteli egy közép-európai nagyhatalom létét. 1848/49-ben Palmerston[1] külügyminiszter – a magyarok iránti rokonszenve ellenére – ezért nem támogatta a független Magyarország létrehozását, már akkor is a Habsburgok és a magyarok közötti megegyezést szorgalmazta.[2] Az I. világháború végén ez a doktrína – nem kevés habozás után – elejtésre került, de nem könnyen adta meg magát. Ennek nemcsak érdekes dokumentuma L. S. Amery itt közölt memoranduma, de a távlatos, szinte a jövőbe látó külpolitikai gondolkodás tanulságokat kínáló példája is.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felosztása eredetileg nem szerepelt az antant által kinyilvánított hadicélok között. A világháború kitörését követő hónapokban azonban a brit politika – szövetségeseit inkább követve, mint vezetve – a Habsburg Monarchia jelentős részét odaigérté a még semleges szomszédos államoknak cserébe a hadba lépésért. London rövidesen az Angliával évszázadokon át baráti viszonyban álló Monarchia teljes felosztásán munkálkodó erők középpontja lett, s végül a brit kormány politikai döntései jelentős mértékben hozzájárultak a tényleges felbomlás, ezen belül Magyarország feldarabolásának az előidézéséhez. A felosztás azonban csak egyike volt a békével kapcsolatos antant-terveknek, ezzel vetélkedett egy intellektuálisan jóval erősebb koncepció, amely a közép-európai nagyhatalmat meg akarta őrízni egy demokratikus föderáció formájában.[3]

Az Ausztria–Magyarország megsemmisítését és nemzeti államokra osztását kimondó döntések komoly ellenvéleményekkel szemben születtek meg. Nagy-Britanniában (és az Egyesült Államokban) ugyanis egészen 1918 októberéig létezett az a nézet, hogy a Habsburg Monarchiát egy demokratikus föderációvá kell átalakítani. Ennek az irányzatnak a szószólói kezdetben radikális liberálisok és a Munkáspárthoz közel álló értelmiségiek voltak. Kiindulópontjuk az volt, hogy az annyi szenvedést hozó háborúnak egyetlen mentsége és elfogadható kimenetele csak az lehet, ha a romokból egy teljesen új világ születik, de ezt a világrendet nem lehet a régi elveken felépíteni. Arnold Toynbee[4] – aki akkor még nem történetfilozófusként volt híres, hanem politikai közíró és a brit külügyminisztérium szakértője volt – hangot adott azon véleményének, hogy a háborút követő béke jóval fontosabb lesz, mint maga a háború. A Monarchia lakosságának kevert jellege miatt a nemzeti területi autonómiák helyett erkölcsi helyi önkormányzatokat, az egyes nemzetiségeknek pedig kulturális autonómiát javasolt.[5] 1917-ben már befolyásos angol kabinetminiszterek is, mint Lord Milner[6] és tekintélyes sajtóorgánumok, mint a konzervatív arculatú *Saturday Review* és a liberális *Contemporary Review* álltak ki a Monarchia megtartása mellett.

1917 végére Oroszország összeomlott, Olaszország Caporettonál vereséget szenvedett, Románia pedig december 9-én fegyverszünetet kötött a központi hatalmakkal. A győzelem reményétől elcsúszó antant számára ekkor a korábbiaknál több szólt az Ausztria–Magyarországgal kötendő különbéke mellett. Brit részről határozott érdeklődéssel fogadták az 1917 novemberében Svájcba érkező *Károlyi Mihály*nak a Monarchia öt vezető nemzetének konföderációjára vonatkozó javaslatát.[7] 1917. december végén a brit Háborús Kabinet tagja, a dél-afrikai búr *Smuts*[8] tábornok – Franciaország tudtával – titkos tárgyalásokat folytatott Genfben a Monarchia utolsó londoni nagykövetével, *Mensdorff* gróffal.[9] és a különbéke, valamint a birodalom demokratikus átalakításának elfogadása esetén az Osztrák–Magyar Monarchia területi épségének megőrzését kínálta föl. „Amennyiben Ausztria egy valóban liberális birodalomná tudna válni, ahol a népek – amennyire csak lehetséges – elégedettek, úgy Közép-Európában olyan szerepet tölthetne be, mint a Brit Birodalom a világban: Szabad Nemzetek Szövetségévé alakulna, amely nagymértékben mentes lenne a militarizmus betegségeitől. Így Ausztria küldetése a jövőben még jelentősebb lenne, mint a múltban volt” – ajánlotta Smuts.[10] Nyilvánosan is megerősítette ezt az ajánlatot *David Lloyd George*[11] brit miniszterelnök 1918. január 5-én sajtószervezeti vezetők előtt mondott beszéde. Ebben kifejezetten tagadta, hogy kormányának szándékában állna Ausztria–Magyarország felosztása, csupán azt kívánta, hogy a nemzetiségeknek „igazán demokratikus elveken alapuló valódi önkormányzata” legyen.[12] *Wilson*[13] amerikai elnök január 8-án bejelentett 14 pontjából a tizedik pont belső autonómiák révén gondolta megoldani a közép-európai nemzetek önrendelkezésének kérdését. Az 1918. március 3-i breszti béke után a központi hatalmak mindent egy lapra, a katonai győzelmükre tettek föl. Ekkor az angol–francia–amerikai szövetség állást foglalt a Habsburg Monarchia nemzeti alapon történő felosztása mellett, s még a nyáron, jóval a központi hatalmak összeomlása előtt elismerte a jövődől cseh–szlovák és délszláv egységet.

1918 tavaszán, tehát amikor a világháború kimenetele még kétséges volt, írta meg a radikális polgári demokrata *Jászi Oszkár* (de csak a vég pillanatában, októberben publikálta) az Osztrák–Magyar Monarchia alapvető átalakításának, Közép-Európa föderációjává alakításának tervzetét.[14] Az előkép *Kossuth Lajos* 1862-ben nyilvánosságra hozott Duna-konföderációs javaslata volt. Jászi egy nagyszabású, a Monarchia területén túlmutató közép-európai föderáció tervét mutatta be könyvében, kitérve a lehetséges ellenvéleményekre, és logikus érvekkel bizonyítva, miért érdemes ebben részt venni a csehekkel a lengyelekkel és a románokkal át a délszlávokig. Ez a koncepció nem állt távol a hasonló brit és amerikai elgondolásoktól, viszont ellentéte volt az akkorra már hivatalos brit hadicéllá vált programnak.

Az indulásától, 1916 októberétől a Monarchia felosztása mellett érvelő *R. W. Seton-Watson*[15] által szerkesztett hetilap, a *New Europe* 1918. október 17-i számában megjelent *Békefeltevéleink* című cikk lényegében a nemzetiségi alapon történő felosztás programját jelentette. Ennek kibővített szövegét *Northcliffe*[16] propaganda-miniszter (az 1926 után a magyar határok revíziója mellett kampányt folytató *Lord Rothermere*[17] bátyja!) november 4-én *Háborúból békébe* cím alatt a *Times*ban, valamint a többi brit és domíniumi lapban, valamint a világsajtó vezető orgánumaiban is nyilvánosságra hozta. Az Ausztria–Magyarország népeinek önrendelkezését kimondó ötödik pont ennek értelmében a következőkkel bővült: „Ezzel együtt jár a független Cseh-Szlovák és Jugo-Szláv Állam létrehozása, Magyarország redukálása a magyar faj etnikai kiterjedésére, és az összes román egyesülése a jelenlegi román királysággal. Hasonló módon lehetővé kell tenni a Kettős Monarchia lengyeljeinek és ukránjainak az egyesülést a jelenlegi határokon túl élő nemzettestvéreikkel, s nyilvánvaló, hogy az önrendelkezésnek ez a joga nem tagadható meg Ausztria német tartományaitól, amennyiben szövetségi egységként be kívánnak lépni Németországba.”[18]

Mielőtt még nyilvánvalóvá vált volna, hogy a nem hivatalos propaganda-politika immár hivatalos kormánypolitikává vált, Leo S. Amery, Lloyd George miniszterelnök bizalmas híve, a liberális birodalmi gondolat ismert szószólója, október 20-án, tehát a Monarchia összeomlása előtt egy héttel *The Austro-Hungarian Problem* címmel hosszú memorandumban fordult *Balfour*[19] külügyminiszterhez, az új Balkán-félszigettel fenyegető kisállami rendezés megelőzése érdekében.

Leopold Moritz Stennett Amery

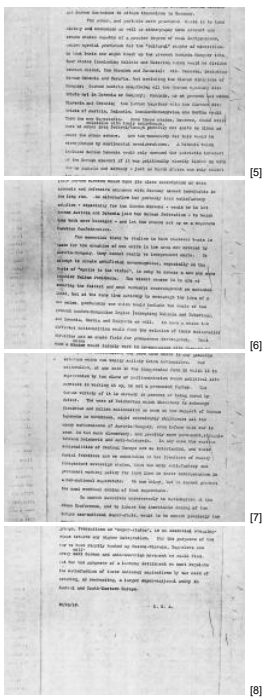
Leopold Moritz Stennett Amery – írásaiban és a politikai életben közszereplőként Leo Amery – apja az indiai brit kormányzat tisztviselője volt, fia is Indiában született. Amery anyja az 1841-ben Pesten született, a zsidó vallásból református hitre tért *Szafir (Saphir) Erzsébet*, a neves orientalista *Gottlieb William Leitner* húga. Leopold Moritz, immár Leo Maurice, *Winston Churchill*[20] iskolatársa volt, ahol kitűnt kimagasló fizikai és szellemi képességeivel. Angol, hindu és magyar [!] anyanyelvén kívül hat európai nyelven, köztük bolgárul is beszélt. Részt vett a búr háborúban és megírta annak történetét hét kötetben. Foglalkozott vámpolitikával, szociális kérdéseken a Munkáspárt megalakulásában fontos szerepet vivő Fábianus Társasággal állt kapcsolatban. Mint a Brit Birodalom eltökélt hívét 1911-ben a rövidesen a Konzervatív Párthoz csatlakozó Liberális Unionista platformon Dél-Birmingham képviselőjévé választották, mandátumát egészen 1945-ig megőrizte. A világháború alatt – nyelvismerete révén – kapitányi rangban hírszerzőként vett részt a balkáni hadműveletekben. 1916-ban David Lloyd George miniszterelnök parlamenti államtitkára lett. Közreműködött a zsidó államot megalapozó 1917-es Balfour-deklaráció megszületésében is. Wilson amerikai elnök nemzeti örendelkezési elvét felületesnek tartotta, helyette a nagyobb államok egyensúlyától várta a stabil nemzetközi viszonyokat.[21]

Amery anyját sosem zsidó, hanem magyar születésűnek mondta. Rokonszenvel, bár nem kritikátlanul tekintett a dualista Magyarországra, ez kitűnik egy 1898-ban megjelent írásából is. „A magyarok liberalizmusa nem egészen olyan, mint amilyennek azt Nyugat-Európával ők látni szeretnék, de rendelkeznek a valódi politikai tradíció és a jó politikai érzék fölbecsülhetetlen örökségével, ezért a nacionalista fanatikusokat [azaz a nem magyar nemzetiségi politikusokat – J. G.] leszámítva, mindenki csak sikerüket kívánja.” A Monarchia két felét összehasonlítva egyértelműen Magyarország fölnyét állapította meg: Ausztriában semmi sem történt a problémák megoldása érdekében, a liberálisok csodót mondtak, a feudalizmus és a klerikalizmus erői egész Európában itt a legerősebbek, Magyarország viszont *Tisza Kálmán* koncepciózus irányítása mellett egységes, modern országgá fejlődött. Idősezerű ugyan egy sor belső reform, mégis „az általános bizonytalanság közepette Magyarország képezi a legstabilabb elemet.” Véleménye szerint még hallani fogunk ugyan a nemzetiségi kérdéstről, de „valószínűbb, hogy a jelenlegi magyarországi kormányt nem a nemzetiségi, hanem a társadalmi kérdések fogják veszélyeztetni, amennyiben nem szánja rá magát, hogy ezekkel az eddiginél komolyabban és figyelmesebben foglalkozzék.” A csak kezdőbetűivel (L. A.) jelölt szerző a magyar függetlenségi tradícióval szemben előnyben részesítette *ifj. Andrássy Gyula* véleményét, aki az Ausztriával fenntartott kapcsolatban látta a formális függetlenséggel szembeállított tényleges függetlenség garanciáját. Elfogadta, hogy Ausztria belső nehézségei lehetővé tehetik Magyarországra számára az egész Monarchia belüli politikai és gazdasági hegemonia megszerzését, ehhez azonban előnyösnek tartotta volna Ausztria föderalizálását.[22]

Az 1918. október 20-i memorandumában helyesnek mondta az addig követett politikát, hogy a győzelem érdekében támogatták a nemzeti kisebbségek mozgalmait, de felhívta a figyelmet arra, hogy a győzelem megszerzése után a cél immár a tartós rendezés, s ehhez hosszú távra szóló politikát kell folytatni. A kis nemzetek várható konfliktusait egy vagy több közép-európai föderációval, „nem nemzeti szuperállam”-mal javasolta megelőzni. Mielőtt akár a való helyzettel nem számoló spekulációnak, akár az Európai Uniót megjósoló vátesznek minősítenék a szerzőt, figyelembe kell venni, hogy a megírásakor még folyt a háború, *IV. Károly* is a föderatív átalakítással remélte megmenteni monarchiáját, és senki sem sejtette, hogy az napokon belül összeomlik, alkotórészei pedig deklarálják függetlenségüket.

1. L. S. Amery memoranduma egy kívánatos közép-európai föderációról

[Tovább a galéria oldalára](#) [9]

1918. október 20.

Zelzet: Public Record Office [London], F[oreign] Office] 371/3136. – Gépelt másolat, aláírással.

A memorandum magyar nyelvű szövege:[23]

1918. október 22.

Kedves Balfour [Miniszter] Úr!

Wilson elnök az Ausztriának [azaz annak jegyzékére – J. G.] adott válaszában a cseh-szlovák igényeket állította az előtérbe. A csatolt írás erre válaszol, a kérdés néhány nehézségére mutat rá. Az elnök lépése helyes lehetett az adott pillanatban, de úgy érzem, hogy a békekonferencián a közép-európai helyzettel konstruktív, és nem csupán németellenes szellemben kell foglalkoznunk, máskülönben Közép-Európából csupán egy új Balkánt fogunk létrehozni.

Összinté híve

L. S. Amery

Az Osztrák–Magyar Probléma

Wilson elnök nyilatkozta, hogy a Cseh-Szlovák Nemzeti Tanácsnak kell megítélnie, mi elégti ki céljait – mert az Ausztriának adott válasza ténylegesen ezt jelenti –, nagy valószínűséggel véget vetett minden Ausztriával vagy Németországgal kötendő fegyverszünet gondolatának.[24] Feltételezhető, hogy a jugoszlávok részéről támasztott hasonló [önrendelkezést igénylő – J. G.] követelést mind Ausztria, mind Magyarország elfogadta volna, mert az nem járna együtt magyar vagy német népesség idegen uralom alá helyezésével, és Magyarország területi integritását nem sértené komolyabb mértékben.[25] De valószínű, hogy a cseh-szlovák követelés teljesítésébe sem Németország, sem a magyarok nem mennének bele további harc nélkül.

Szükséges pontosan ismerni, mi az a cseh-szlovák igény. Először is azt követeli, hogy a csehek hozhassanak létre egy független, szuverén államot Csehország [Bohemia] és Morvaország egész területén. Ez azt jelenti, hogy több mint három millió német, akik legnagyobb része egy kompakt övezetben él Bajorország, Szászország és Porosz-Szilézia határa mentén, cseh uralom alá kényszerül. Ez az igény nem a néprajzi „önrendelkezés” elvén alapul, hanem történelmi, gazdasági és stratégiai, vagyis mai szóhasználatul „imperialista” megfontolásokon. A csehek éppen úgy nem hajlandók elfogadni egy olyan Csehországot, amelyhez nem tartoznak a német körzetek, ahogy az ír nacionalisták nem hajlandók elfogadni önkormányzatukat [Home Rule – J. G.] úgy, hogy annak nem része Ulster.[26] A cseh igények másik fele Magyarország északi részére irányul, ahol a szlovákok beszélő parasztok többségben vannak a magyar felső osztályokkal szemben. E terület Magyarországtól való levágása és Csehországhoz csatolása pontosan azon a néprajzi elven alapul, amit a csehek Csehország [Bohemia] esetében elutasítanak.

Wilson elnök a cseh-szlovák igények támogatásával egy jelentős német népességet olyan kormányzat alá vetne, amelyet ők [a németek – J. G.] agresszívnak és türelmetlennek és őket nemzeti mivoltukból megfosztani akaróknak tekintenek. Kiszámítható, hogy ez mind az ausztriai, mind a németországi németek részéről engesztelhetetlen ellenállást váltana ki. Ugyancsak kézenfekvő, hogy ez véget vetne a magyarok egy része által képviselt gondolatnak, miszerint Ausztriától elválva biztosítsák maguknak a békét.[27] A magyarokat arról győzi meg, hogy függetlenségük megteremtésének egyetlen esélye ma vagy a jövőben a német szövetség.

De függetlenül attól, hogy a Wilson elnök által Ausztriának adott válasz következtében megszakadnak-e a tárgyalások [Ausztria-Magyarország fegyverszünetéről – J. G.], avagy nem, előbb-utóbb szembe kell nézni Ausztria-Magyarország problémájával, és el kell dönteni, hogy milyen elv alapján akarjuk azt megoldani. Ha azon az alapon oldjuk meg, hogy győzelmünk révén kielégítjük barátaink ambícióit, ez elkerülhetetlenül a nyugtalanság és bizonytalanság légkörét fogja megteremteni, ami előbb vagy utóbb egy új háborúra vezet. Nincs is értelme a Nemzetek Szövetségéről beszélni, ha a cseh-szlovák igényeket jelen formájukban teljesítjük.

Tartós rendezést két elv alapján kísérelhetünk létrehozni. Az egyik a nemzetiségi, a néprajzi [etnographic – J. G.] elv. Ennek alapján vagy engedni kell, hogy Csehország német része csatlakozzon Németországhoz, vagy legyen része Német-Ausztriának, ahogy Károly császár legújabb proklamációja javasolja. Eszerint Magyarországot fő kellene darabolni, északnyugati része a cseh-szlovák államhoz kerülne, az északkeleti Ukrajnához, keleti része Romániához, a déli Szerbiához, a nyugati Német-Ausztriához. A magyaroknak megmaradna egy szabálytalan formájú darab az ország közepében. De az új cseh-szlovák és a magyar állam kétségtelenül sem gazdasági, sem védelmi szempontból nem lenne képes független létet folytatni. Mindkettőnek valamiféle föderális egységre kellene lépnie szomszédjaival. Magyarország esetében ez az unió vagy Jugoszláviával és Romániával, Német-Ausztriával és Cseh-Szlovákiával jönne létre. Cseh-Szlovákia földrajzi helyzete következtében nem lehetne tagja semmilyen föderációnak, amelyben nincs benne Németország vagy Német-Ausztria. Más szóval a néprajzi megoldás visszavezet vagy egy új osztrák–magyar alakulathoz (nem szükségszerűen Habsburg vagy német és magyar szupremácia alatt), vagy egy új Dunai Konföderáció létesítéséhez, amelynek a tagjai lennének a magyarok, a délszlávok, a románok és talán a bolgárok – míg a cseh-szlovákok és a német-osztrákok csatlakoznának Németországhoz.

A másik, és minden bizonnyal praktikusabb alap figyelembe venni a történelmet, a közigazdaságtant és a néprajzot, és olyan államokat hozni létre, amelyek képesek a nagyfokú valódi függetlenségre, miközben biztosítják a „kulturális” jogokat a kisebbségeknek. Ezen az alapon a jelenlegi Ausztria-Magyarországot (leszámitva Galiciát és Bukovinát – e kettőt felosztva Lengyelország, Ukrajna és Románia között) négy államra lehetne osztani. Csehország a német területtel és Morvaországgal, de Magyarország szlovák körzettel nélkül; Német-Ausztria az összes német nyelvű körzettel, de a csehországiak és a magyarországiak nélkül; Magyarország Horvátország és Szlavónia nélkül és az új Jugoszlávia az utóbbi kettővel, Ausztria szlovén részével, Dalmáciával, Bosznia-Hercegovinával és Szerbiával. Azonban ezeknek az államoknak is valamiféle szövetségi viszonyra kellene lépniük szomszédjaikkal, bár valószínűleg nem annyira szorosra, mint az előző változat esetében. Az érzelmi megfontolások is ennek a szükségességre mutatnak. A németeket is magába foglaló Csehország csak akkor várható el a német elem hazafias érdekelttségét, ha szoros politikai kapcsolatban állna Német-Ausztriával és Németországgal. Ahogy Dél-Afrika is csak akkor számíthat mindkét fehér népesség egységes hazafiságára, ha tagja marad a Brit Nemzetközösségnek. Magyarország is csak akkor remélheti, hogy megnyeri román kisebbségét, ha valamilyen szoros és állandó egységre jut Romániával.

A fentiek alapján tartós stabilitást és jólétet leginkább egy új Dunai Konföderáció létesítésével lehetne elérni. Ennek része lenne Német-Ausztria, Csehország, Magyarország, Jugoszlávia, Románia és valószínűleg Bulgária is. Egy ilyen konföderáció immár nem állna német-magyar dominancia alatt. De mivel jelentős számú német elem lenne benne, hosszú távon majdnem elkerülhetetlen lenne szoros kapcsolata, akár gazdasági és védelmi szövetsége Németországgal. Alternatív, de nagy valószínűséggel kevésbé kielégítő megoldás lenne – főleg a cseh-szlovákok számára – engedni, hogy Német-Ausztria és [egész] Csehország csatlakozzon a Német Föderációhoz (amihez egykor mindkettő tartozott), és a többi alkosson egy külön Dunai Konföderációt.

A legfontosabb annak a felismerése, hogy bármilyen alapon is hozunk létre új egységeket a jelenlegi Ausztria-Magyarország területén, azok nem lehetnek ténylegesen független államok. Ha arra törekszünk, hogy mesterséges szuverenitásokat hozjunk létre, kiváltva „a zsákmány” azok mellett, akik csak egy új és bajokkal terhesebb Balkán-félszigetet hozunk létre. A legelőnyösebb lépés, ha minél méltányosabb és működőképesebb újajrendezést igyekszünk létrehozni nemzeti alapon, ugyanakkor azonban cselekvőleg bátorítjuk egy új unió eszméjét, lehetőleg olyat, amelynek részét képezi az egész jelenlegi Ausztria-

Magyarország (kivéve Galiciát és Bukovinát), valamint Románia, Szerbia és Bulgária is. Egy ilyen unióban az egyes nemzetiségek megtalálnák a megoldást nemzeti ellentéteikre, egyúttal pedig tág teret kapnának a virágzó fejlődésre. Jó szívvel el kellene fogadnunk, hogy egy ilyen unió főként Németországgal működne együtt. De ez az együttműködés teljesen más jellegű lenne, mint a Habsburgok és a Hohenzollernek korábbi szövetsége.

A tény az, hogy ennek a háborúnak egy ilyen Közép-Európa elkerülhetetlen és szükségszerű terméke, bármi is legyen a küzdelem konkrét eredménye, vagy bármilyen békét is diktálnak a győztesek. Azoknak a gazdasági és védelmi tényezőknek, amelyek a világ jelenlegi állapotában természetes egységgé kovácsolták össze ezt a térséget, hosszú távon felül kell kerekedniük a túlzó nacionalizmus fölött – legyen az német, magyar, szerb, bolgár vagy cseh –, ami e háború gyökere volt. Nincs olyan megoldás, ami teljes mértékben kielégítené ezeket a nacionalizmusokat, ahogy nincs olyan megoldás, ami teljes mértékben kielégítené az ir nacionalizmust. A nacionalizmus azonban, legalábbis annak az a túlzó formája, amit azok a parlamenti politikusok képviselnek, akiknek a politikája ennek fősztításából áll, nem állandó tényező.[28] Német változata már kigyógyulóban van a vereség révén. Lehetséges, hogy a bolsevizmus hulláma, amely elfojtással fenyegeti az ukrán és a lengyel nacionalizmust, amint a német bajonettek támogatása megszűnik, s még a jelen háború vége előtt megsemmisítheti Ausztria–Magyarország kisebb nacionalizmusait is, a bolseviek és a bolsevikkellenesek elemi erejű és állandóbb küzdelmét fogja elhozni. *Mindenestre Közép-Európa különböző nemzetiségei úgy össze vannak keveredve, etnikai határaik annyira alkalmatlanok arra, hogy ténylegesen független szuverén államok határai legyenek, hogy számukra az egyetlen kielégítő és tartósan működőképes politika, ha egyesülnek egy nemzeti szuperállamban. Ennek a szuperállamnak a létrejöttelét készíthetjük, de meg nem akadályozhatjuk.* [A szerző kiemelése – J. G.]

Ha a békekonferencián fenntartás nélkül elkötelezzük magunkat a nacionalizmus mellett, s figyelmen kívül hagyjuk egy nagyobb, nemzeti szuperállam elkerülhetetlen létrejöttét, akkor pontosan ugyanazokat a hibákat fogjuk elkövetni, mint nagyapánk a Bécsi Kongresszuson. Ők Európa ügyeit a legitimizmus alapján rendezték el, aminek az alapján a háborút végigharcolták és végigvitták, nem pedig az új nemzeti erők alapján, amelyeket a háború hívott életre. Ha a Nemzetek Szövetsége a nemzeti elv alapján fog állni, akkor hamarosan épp olyan anomáliává és a haladás gátjává válhat, mint a Szent Szövetség volt a maga idejében. A nemzetek tartós szövetsége nem épülhet a különféle és eltérő nagyságú független szuverén államok káoszára. Minden magasabb szintű integrációnak létfontosságú talpköve az államok jelenlegi összességének csökkentése egy korlátozott számú csoportra, föderációra vagy „szuper-államra”. Helyesen tettük, hogy a háború [megnyerése] érdekében támogattuk a cseh-szlovákokat, a jugoszlávokat és minden fellelhető német- és osztrákellenes mozgalmat. De a tartós rendezés érdekében korlátoznunk kell ezeknek a nemzeti törekvéseknek a kielégítését. Ezt követeli meg Közép- és Délkelet-Európában egy nagyobb, nemzetek fölötti egység létrehozásának vagy újjáteremtésének a szükségessége.

L. S. A. [Leo S. Amery]

Lord Robert Cecil[29] az irat borítójára ezt írta: Meglehetősen egyetérték Amery kapitány véleményével. Ha nem tudjuk rávenni az általunk létrehozandó kis államokat arra, hogy egymással föderációkra lépjenek, az új Európa rosszabb lehet, mint a korábbi.

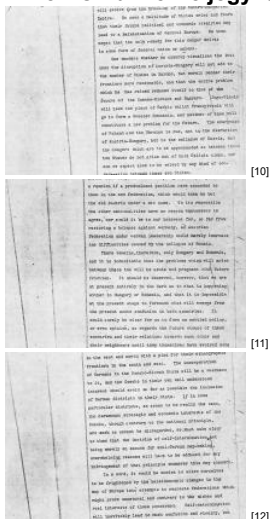
R. C. [Lord Robert Cecil] [dátum nélkül]

Lewis Namier

A memorandum komoly figyelmet keltett a Foreign Office-ban, de a „szakértők” sikerrel semlegesítették Amery hatását. A memorandumra vonatkozóan *Lewis Namier*[30] feljegyzést készített, ebben elfogulatlanul mutatta magát. Abban igaza volt, hogy Amery a jövőt illetően spekulációkba bocsátkozott, de a memorandum megírása és Namier véleményezése között eltelt jó két hét alatt döntő változások mentek végbe Közép-Európában. A háború véget ért, a fegyverszünet messzemenő jogokat adott a győzteseknek (beleértve a háborúban a vesztes oldalon részt vevő cseheket, szlovákokat és horvátokat), a jövőnd határok tekintetében kész tényeket teremtett, mindenekelőtt pedig felbomlott az Osztrák–Magyar Monarchia, a hatalom Prágában és Zágrábban az antant által pártfogolt nemzeti tanácsok kezébe került. Az Amery által preferált föderációnak, „nem nemzeti szuperállamnak” egyelőre csak a forradalmi Magyarországon volt bázisa. Namier így könnyen tudta semlegesíteni a távlatokban gondolkodó Amery érveit. Még az is elfogadható, hogy stratégiai és gazdasági megfontolások néhány helyen felülírhatják a nemzeti elvet, noha magától értetődőnek vette mind a szerző, mind a döntéseket hozó olvasói, hogy az eltérések mindig a németek hátrányára fognak megvalósulni. De megmagyarázhatatlan, hogy Namier ugyan rámutatott arra a kettősségre, miszerint a csehek maguknak történelmi (egyben stratégiai) határokat igényeltek, míg a szlovákokat etnikai alapon terveztek bekebelezni, de nem tért ki a magyar–szlovák határ ügyére, egyetlen szóval sem illette a magyarok lakta területekre támasztott – és általa jól ismert – cseh (és szlovák), sok esetben (az Északi- középhegységre vagy a Jugoszlávia felé tervezett korridorra vonatkozó) abszurd igényeket.

2. Lewis Namier feljegyzése Amery memorandumához

[Tovább a galéria oldalára](#) [13]

1918. november 7.

Jelzet: Public Record Office [London], F[oreign] O[ffice] 371/3136. – Gépelt másolat, aláírással.

A feljegyzés magyar nyelvű szövege:[31]

Úgy tűnik, hogy Amery kapitány túl korán aggódik az Osztrák–Magyar Birodalom [sic!] felbomlásából fakadó politikai viszonyok miatt. Úgy látja, hogy egy sereg állam fog keletkezni, és attól tart, hogy jövőbeli politikai és gazdasági rivalizálásuk eredménye Közép-Európa balkanizálódása lesz. Azzal érvel, hogy a veszély egyetlen ellenszere valamiféle föderális unióban vagy uniókban rejlik.

Az emberben felmerül, Amery tisztában van-e azzal a ténnyel, hogy Ausztria–Magyarország felbomlása nem fogja növelni az európai államok számát, csupán határaitak fogja ésszerűbbé tenni. Az egész fölvetett probléma a cseh-szlovákok és a magyarok jövőjére redukálható. Szerbia helyére Jugoszlávia fog lépni, Erdély pedig Nagy-Románia része lesz – *egyik sem fog problémát jelenteni a jövőben*. [A szerző kiemelése – J. G.] Lengyelország és Ukrajna megjelenése nem Ausztria–Magyarország fölbelbomlásának, hanem Oroszország összeomlásának az eredménye. Azok a veszélyek, amelyek e két állam között jelentkezhetnek, nem csupán Kelet-Galíciára mennek vissza, és nem várható, hogy köztük bármilyen konföderáció megoldaná ezeket.

Ami Német-Ausztriát illeti, nem szabad elfelejteni, hogy az ausztriai német vélemények nagy többségben a Birodalom fölbelbomlására úgy tekintenek, hogy az egy kellemetlen amputáció, de már megtörtént, és megkönnyebbüléshez hasonló érzéssel tekintenek arra, hogy az ósrégi lidércnyomás, a szláv vagy a magyar kapcsolat helyett a számukra kedves Németországban találhatnak otthonra. Elképzelhetetlen, hogy a német-osztrákok mérlegelnék egyenlő feltételek mellett a bármennyire is laza formában való újbóli egyesülést korábbi szláv honfitársaikkal. Talán elfogadnának egy új egységet, ha az új föderációban uralkodó helyzethez jutnának, de ez nem lenne más, mint a régi Ausztria új néven. A többi nemzetiségnek semmi oka nem volna ezt elfogadni, és nekünk [briteknek – J. G.] sem állna ez az érdekünkben, mert egy német vezetésű ausztriai föderáció nem képezne ellensúlyt Németországgal szemben, és csupán növelné azokat a nehézségeket, amelyeket Oroszország összeomlása okoz.

Ezért csupán Magyarország és Csehország problémája marad fenn, és kétségtelen, hogy e kettő között tartósak lesznek a problémák és a feszültségek. De meg kell mondani, hogy pillanatnyilag teljesen a sötétben tapogatózunk abban a tekintetben, hogy mi történik Magyarországon vagy Csehországban. Jelenleg lehetetlen megjósolni, hogy a mostani zavaros helyzetből mi fog kialakulni e két országban. Minden bizonnyal a legokosabb, ha addig nincs kialakult politikánk e két ország jövőndobeli státusával, egymás közti és szomszédjaikkal szembeni viszonyával kapcsolatban, amíg maguk nem alakítják ki nemzeti jellegüket és nem lesznek képesek felmutatni egy többé-kevésbé állandó szervezetet. Minden bizonnyal szükségtelen és célszerűtlen képzelődni egy jövőbeli közép-európai föderációról, amikor a közép-európai államok vezetői maguk sem tudják, hogy mit akarjanak.

Ami azonban a cseh-szlovákokat illeti, van néhány elv, ami nem a távoli jövőre érvényes. Jelenleg összekeverik a legitimitás, az elsődleges érdek és az önrendelkezés szempontjait. Nyugaton és északon történelmi és stratégiai határokat akarnak, délen és keleten viszont néprajzi [etnikai – J. G.] határokat. A cseh-szlovák államot úgy gondolják, ha németeket is bekebelezne, ezért a cseheknek érdekükben áll, hogy lehetőleg ne legyenek államukban németlakta területek. Amennyiben néhány konkrét körzetben a csehek alapvető stratégiai és gazdasági érdekei folytán figyelmen kívül kell hagyni a nemzeti elvet, világossá kell tennünk a csehek számára, hogy azt igen alaposan meg kell indokolniuk, mert az önrendelkezés elve nem lehet pusztán ürügy a németellenes térképrajzoláshoz.

Egyszóval nincs értelme magunkat megijeszíteni engedni az Európa térségében bekövetkező kaleidoszkópikus változásoktól és olyan föderációkat hozni létre, amelyek természetellenesnek bizonyulhatnak, valamint ellentétesek az érintettek kívánságaival és valódi érdekeivel. Elkerülhetetlen, hogy az önrendelkezés sok zavarhoz és rivalizáláshoz fog vezetni, de a Nemzetek Szövetsége sokat tehet majd azért, hogy lokalizálja a veszélyt és stabilizálja a helyzetet.

L. B. N. (Lewis B. Namier] 18. 11. 7.

Egyetértek

RC [Lord Robert Cecil] [dátum nélkül]

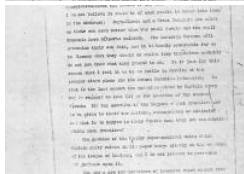
Ez nagyon ésszerű – egy példányt el kellene küldeni Amery kapitánynak.

B [feltehetően Arthur Balfour, a külügyminiszter] [dátum nélkül]

3. Harold Nicolson által írt megjegyzések L. S. Amery kapitánynak az osztrák-magyar problémáról írt 1918. október 22-i keltezésű dolgozatáról

[14]

[15]

[16]

[Tovább a galéria oldalára](#) [17]
[32]

Dátum nélkül

Jelzet: Public Record Office [London], F[oreign] O[ffice] 371/3136. – Gépelt másolat.

Harold Nicolson megjegyzéseinek magyar nyelvű szövege:[33]

Vitathatatlanul helytálló Amery kapitánynak az a megállapítása, hogy a csehek Csehországban [Bohemia] és Morvaországban az igényeiket történelmi alapra helyezik, míg Szlovákiában a néprajzi elvre. Ezen kis nemzetiségek esetében mindig azzal találkozunk, hogy érveiket aszerint változtatják, mi felel meg nekik jobban. Ugyanezt látjuk a lengyeleknél, akik Posent a néprajzi elv alapján igénylik, keleten pedig történelmi alapon [kebelezniük be – J. G.], amennyit csak lehet. Egyetértek, hogy az ilyen eljárás nem jogszerű, de el kell ismerni, hogy a csehek esetében ennek van némi értelme és jogszerűbb, mint a legtöbb más esetben. Német-Csehország egyes részei létfontosságúak a cseh-szlovák állam számára, és amennyiben a jelen háború után a nemzetközi kapcsolatok úgy folytatódnak, hogy szükség lesz a stratégiai és gazdasági biztonságra, a csehek nem engedhetik meg Csehország etnikai alapon történő felosztását. Másrészt a Szlovákiára vonatkozó igény nem csupán tágabb határra irányul, hanem egy egész nemzetnek, a szlováknak a létét hivatott biztosítani. Azt hiszem, hogy ez egy olyan kérdés, ami figyelmet érdemel: egy bizonyos nemzet igényének a figyelmen kívül hagyása vagy egy nemzetnek csak egy részét érinti vagy az egész nemzetet. Amennyiben néhány millió német a cseh-szlovák állam része lesz, még létezni fog egy erős német politikai nemzet, és ez elviselhetőbbé fogja tenni azoknak [a németeknek – J. G.] az életét, akik nem lesznek annak a részei. Ha azonban figyelmen kívül lenne hagyva a szlovákok igénye Magyarország északnyugati részére, akkor a világban nem létezne szlovák nemzet. [sic!]

Amennyiben azonban lehetséges lenne leválasztani Csehország német részének egy darabját és egyesíteni azt Németországgal, akkor szerintem azt meg kellene tenni, noha a csehek várhatóan hevesen tiltakozni fognak egy ilyen „amputáció” ellen.

Ami Amery kapitánynak a különböző nemzetiségek jövőjét illető távlatos és kétségkívül érdekes spekulációját illeti, nem hiszem, hogy sok haszonnal járna azokkal absztrakt módon foglalkozni. Jugoszlávia és Nagy-Románia jobban meg tud állni önmagában, mint ahogy eddig a kis Szerbia és a kis Románia tudott. A német-osztrákok maguk fognak dönteni sorsukról, és aligha van értelme nekünk megvitatni, mit tegyenek, amíg ők maguk sem tudják, mi a szándékuk. Éppen ezért úgy érzem, jelenleg nincs értelme tervek készíteni egy jövőbeli Dunai Föderációról. Így végső soron az Amery kapitány által fölvetett kérdésekből kettő marad: (1) a cseh-szlovákok kérdése, (2) a magyarok kérdése. Milyen határokat kapjon ez a két nemzet, etnikai vagy történelmi alapon nyugvókat? És mi történjen államukkal, miután az adott határokkal megalakulnak?

Nem érzem magam feljogosítva, hogy állást foglaljak a nagyobb szupranacionális egységek problémájáról, amit Amery kapitány felvet. De van dolgozatában két érdekes kérdés, amit érdemes mérlegelnünk: (1) A békerendezésben egyenlő mércével akarunk-e mérni és bizonyos általunk vallott elvek alapján kívánunk-e állni – vagy az lesz a felfogásunk, hogy valamennyi kétséges esetben ellenségeinknek – a németeknek és a magyaroknak – kell a rövidebbet húzniuk? (2) Az általunk létrehozni javasolt új államoknak a jelen háború előtt szükségesnek tekintett stratégiai és gazdasági alapokon kell-e majd állniuk, vagy a Nemzetek Szövetsége olyan valós tényező lesz, ami megváltoztatja az európai politika arculatát, épp úgy, ahogy egykor a városi vagy állami rendőrség létrehozása szükségtelenné tette a házakon a vasredőnyt?

Amerynél is csak halvány utalás volt, a memorandumot véleményezőknél pedig teljesen hiányzott annak még az említése is, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia területén a kevert, egymást átfedő nemzeti közösségek között lehetetlen korrektnak elnevezni a határokat húzni. Márpedig minden szakértő előtt világos volt, hogy minden utódállamban jelentős létszámú nemzeti kisebbségek lesznek, és nem valószínű, hogy a többséget alkotó nemzet ezeket méltányosan fogja kezelni. És majd ez lesz a térségben jelentkező feszültségek elsődleges oka.

Amerynek a nemzetállami program megvalósulása esetén várható fejleményekről mondott jóslatai beváltak, az európai szuperállam gondolata pedig az Európai Unióban sok tekintetben megvalósult. Avagy az európai egység utópiának fog minősülni és rövidesen eltűnik? És vele együtt az állandó nemzeti konfliktusok és a nemzeti kisebbségek elnyomása megszűnésének gondolata is csupán illúzió?

[1] Henry John Temple, Palmerstone vikomtja (1784–1865): 1855–1858 és 1859–1865 között Nagy-Britannia miniszterelnöke, 1830–1834, 1835–1841, 1846–1851 között külügyminiszter, 1852–1855 között belügyminiszter.

[2] Számos kézikönyv mellett egy kritikus időszakban mutatja ezt be SZABAD GYÖRGY: *Kossuth and the British 'Balance of Power' Policy (1859–1861)*. Bp., 1961. E doktrína utolsó 75 évét tekintti át JESZENSZKY GÉZA: *Az elveszett presztízs. Magyarország megítélésének megváltozása Nagy-Britanniában (1894–1918)*. Bp., 1994, valamint Uő: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában. *Külügyi Szemle*, 2014. 2. sz. 150–175.

[3] Uő: A dunai államszövetség eszméje Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban az I. világháború alatt. *Századok*, 1988. 4. sz. 648–663. és ROMSICS IGNÁC: *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században. Tanulmányok*. Telegdi László Alapítvány, Bp., 1995, 49–64.; JESZENSZKY: *Az elveszett presztízs...* 295–298.

[4] Arnold Joseph Toynbee (1889–1975): brit történész, történettudós.

[5] TOYNBEE, A. J.: *Nationality and the War*. London, 1915, 15–17., 138. és 166.

[6] Alfred Milner (1854–1925): brit katonai parancsnok, Cape Kolónia és Transvaal kormányzója.

[7] WILFRID FEST: *Peace or Partition. The Habsburg Monarchy and British Policy 1914–1918*. London, 1978, 163–165.; HAJDÚ TIBOR: *Károlyi Mihály*. Budapest, 1978, 234–238.

[8] Jan Christiaan Smuts (1870–1950): dél-afrikai búr politikus, brit marsall, 1919–1924 és 1939–1948 között a Dél-Afrikai Unió miniszterelnöke, 1917–1919-ben a Brit Birodalmi Háborús Kabinet tagja.

[9] Albert von Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein (1861–1945): osztrák–magyar diplomata.

[10] JESZENSZKY: *Az elveszett presztízs...* 302–306.

[11] David Lloyd George (1863–1945): brit politikus, 1916–1922 között Nagy-Britannia miniszterelnöke.

[12] *The War Memoirs of David Lloyd George*. London, 1938, 1514.

[13] Thomas Woodrow Wilson (1856–1924): amerikai politikus, 1913–1921 között az Amerikai Egyesült Államok elnöke.

[14] JÁSZI OSZKÁR: *A Monarchia jövője. A dualizmus bukása és a Dunai Egyesült Államok*. Bp., 1918.

[15] Robert William Seton-Watson (1879–1951): brit történész, publicista, korai írásait Scotus Viator (vándorló skót) néven jegyezte.

[16] Alfred Charles William Harmsworth, Northcliffe első vikomtja (1865–1922): brit sajtómágnás.

[17] Sidney Harold Harmsworth, Rothermere első vikomtja (1868–1940): brit sajtómágnás és politikus.

[18] SIR CAMPBELL STUART: *Secrets of Crew House. The Story of a Famous Campaign*. London, 1920, 223.

[19] Arthur James Balfour (1848–1930): brit politikus, 1902–1905 között Nagy-Britannia miniszterelnöke, 1916–1919 között külügyminisztere.

[20] Winston Churchill (1874–1965): brit politikus, Nagy-Britannia miniszterelnöke 1940–1945 és 1951–1955 között.

[21] L. S. Amery: *My Political Life*. Vol. I. *England before the Storm 1896–1914*. London, 1953, 25–27. Vö. https://en.wikipedia.org/wiki/Leo_Amery, [18]. A háború után, 1922-ben Amery az Admirális Első Lordja, azaz tengerészeti miniszter lett, 1924–29 között pedig gyarmatügyi miniszter. Az 1930-as években Churchill köréhez tartozva élesen ellenezte Chamberlain megbékéltetési politikáját. A háború kitérése után jelentős szerepe volt abban, hogy a Konzervatív Párt szembefordult miniszterelnökével és Churchill lett a kormányfő.

[22] The internal crisis in Austria-Hungary. *The Edinburgh Review*, July, 1898. 1–36. Vö. Amery: i. m. I. 84.

[23] A szerző saját fordítása.

[24] A gazdaságilag, katonailag és pszichológiailag is teljesen kimerült Ausztria–Magyarország fél évvel az igen kedvező különbéke-ajánlatok után, de még a belső összeomlás előtt, 1918. október 4-én Németországgal és Törökországgal egyidejűleg azonnali fegyverszünetet kért az antanttól – Wilson elnök feltételei alapján. A Közép-Európa átrendezését a fegyverek elhallgatásánál is fontosabbnak tartó szakértők várakozást tanácsoltak, abban a reményben, hogy a türelmüket vesztő tömegek fellázadnak, és a Monarchia magától felbomlik. Így is történt. Míg a németeknek Wilson azonnal válaszolt, Bécsnek két hétet kellett várnia arra a válaszra, hogy a 14 pont már nem aktuális, a csehszlovákok és jugoszlávok maguk jogosultak dönteni jövőjük felől.

[25] A háború alatt a szerb és a jugoszláv orientációjú horvát propaganda – csak a délszlávok lakta területeket igényelve – nemcsak Ameryt vezette félre.

[26] A 19. század második felében egyre erősebb volt az ír nemzeti mozgalom, noha egyelőre csupán belső autonómiát (*Home Rule*) kívánt az Egyesült Királyság keretein belül. A kérdést nehezítette, hogy a túlnyomórészt katolikus vallású ír sziget délkeleti részét (Ulster) főként skót eredetű protestáns nemesesség lakta, amely nem tekintette magát írnek és hevesen ellenezte, hogy a katolikus (bár zömükben angolul beszélő) írek által vezetett autonóm tartomány része legyen. Az ír mozgalom viszont hallani sem akart arról, hogy Ulster kimaradjon az óhajtott önkormányzatból. Külön érdekesség, hogy az ír nemzeti mozgalom követendő példaként tekintett az osztrák–magyar dualista berendezkedésre, Magyarország teljes belső önállóságára. Lásd Arthur Griffith: *The Resurrection of Hungary: a Parallel for Ireland*. Dublin, 1905.

[27] Az utalás a Károlyi Mihály vezetése alatt álló Függetlenségi Párt által az antant felé tett tapogatózásokra vonatkozik.

[28] Ez ugyan elszámtalt feltételezés, de létező tendencia volt az első világháborút követően, és Nyugat-Európában újra eredményesen kelt életre 1945 után. A nacionalizmus azonban – mint látjuk – hihetetlenül virulens.

[29] Lord Robert Cecil (1864–1958): brit jogász, politikus, diplomata, 1918-ban a külügyminiszter helyettese.

[30] Sir Lewis Bernstein Namier (1888–1960): Ludwik Niemirowski néven született a felosztott Lengyelország orosz fennhatóság alatt álló területén, közel Lublinhoz, világius gondolkodású zsidó családban. Apjával ellentétben ő gyűlölte az Osztrák–Magyar Monarchiát, a vegyes nemzetiségű Galiciában a lengyelekkel szemben az ukránok oldalán állt. Erős és negatív érzelmeivel viseltetett az újjászületett lengyel állammal szemben, ezek valószínűleg visszavezethetők lemergi egyetemi tanulmányaira. 1907-ben kivándorolt az Egyesült Királyságba és 1913-ban brit alattvaló lett „angolosított” nevével. A világháború alatt különféle brit hírszerző intézményeknek dolgozott, 1919-ben a békekonferencia népes brit küldöttségének a tagja lett. Ebben a minőségében a lengyel területi igényeket Keleten – a statisztikai adatokat tudatosan meghamisítva – kevésbé megalapozottnak nevezte, és lényegében véve ő állapította meg az ún. Curzon-vonalat, ami a II. világháború után Lwów és jelentős, korábban lengyel területek elvesztéséhez vezetett. 1921-től történészként a Manchesteri Egyetem tanáraként egyre szélesebb körben ismerték el munkásságát az angol történelem és a diplomáciatörténet témáiban. Noha második házassága érdekében áttért az anglikán vallásra, de meggyőződéses cionistaként hozzájárult Izrael Állam létrehozásához. Politikai konzervativizmusa mellett történelmi kérdésekben, különösen Közép-Európával kapcsolatban pártos és elfogult volt, és ezt nem is próbálta titkolni. Az osztrák–magyar kérdésekben az egyik elsőszámú szakértőnek számító Lewis Namier részletes (gépírással) véleménye felülírta a politikusokét.

[31] A szerző saját fordítása.

[32] A feljegyzésen nem szerepel sem az író neve (betűjele), sem dátum, de a brit levéltárban még 1975-ben végzett kutatásaim során kétséget kizáróan megállapítottam, hogy a szerző Harold Nicolson (1886–1968), akkoriban a Külügyminisztérium másodtitkári rangú diplomatája. Nicolson és apja, aki az 1890-es évek elején Budapesten volt főkonzul, 1910 és 1916 között pedig a külügyminiszter állandó helyettese volt, különös ellenszenvvel viseltetett a magyarok iránt. Ez a levéltári iratok mellett Harold Nicolson írásából is kitűnik. Nicolsonnak a békekonferencián meghatározó szerepe volt a magyar határokat eldöntő bizottsági tárgyalásokon.

[33] A szerző saját fordítása.

Címkék:

[Anglia](#) ^[19]

[Osztrák–Magyar Monarchia](#) ^[20]

[Közép-Európa](#) ^[21]

[I. világháború](#) ^[22]

[békerendezés](#) ^[23]

[diplomácia](#) ^[24]

[külpolitika](#) ^[25]

Kiadás: 17. évfolyam (2017) 6. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/egy-elorelato-angol-javaslat-kozep-europa-foderativ-rendezesere-leo-amery-memoranduma-1918-oktober>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/egy-elorelato-angol-javaslat-kozep-europa-foderativ-rendezesere-leo-amery-memoranduma-1918-oktober>

[2] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/2.jpg>

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/03.jpg>

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/04.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/05.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/06.jpg>

[7] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/07.jpg>

[8] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol/08.jpg>

[9] <https://www.archivnet.hu/1-l-s-amery-memoranduma-egy-kivanatos-kozep-europai-foderacirol>

[10] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-lewis-namier-feljegyzese-amery-memorandumahoz/11masolata.jpg>

[11] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-lewis-namier-feljegyzese-amery-memorandumahoz/12masolata.jpg>

[12] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/2-lewis-namier-feljegyzese-amery-memorandumahoz/13masolata.jpg>

[13] <https://www.archivnet.hu/2-lewis-namier-feljegyzese-amery-memorandumahoz>

[14] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/harold-nicolson-altal-irt-megjegyzesek-l-s-amery-kapitanynak-az-osztrak-magyar-problemáról-irt-1918/14.jpg>

[15] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/harold-nicolson-altal-irt-megjegyzesek-l-s-amery-kapitanynak-az-osztrak-magyar-problemáról-irt-1918/15.jpg>

[16] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/harold-nicolson-altal-irt-megjegyzesek-l-s-amery-kapitanynak-az-osztrak-magyar-problemáról-irt-1918/16.jpg>

[17] <https://www.archivnet.hu/3-harold-nicolson-altal-irt-megjegyzesek-l-s-amery-kapitanynak-az-osztrak-magyar-problemáról-irt>

[18] https://en.wikipedia.org/wiki/Leo_Amery

- [19] <https://www.archivnet.hu/cimkek/anglia>
- [20] <https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia-0>
- [21] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kozep-europa>
- [22] <https://www.archivnet.hu/cimkek/i-vilaghaboru>
- [23] <https://www.archivnet.hu/cimkek/bekerendezes>
- [24] <https://www.archivnet.hu/cimkek/diplomacia>
- [25] <https://www.archivnet.hu/cimkek/kulpolitika>